

НАПРЯМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

ЧАСТОКОЛЕНКО Ігор

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України
<https://orcid.org/0000-0001-9323-2684>

У статті акцентовано увагу на процеси цифровізації економіки та їх місце у забезпеченні конкурентоспроможності країни. Виділено позитивні наслідки діджиталізації для розвитку національної економіки. Проведено аналіз останніх досліджень і публікацій стосовно проблем функціонування і розвитку діджиталізації та зроблено висновок про необхідність обґрунтування нових більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України. Визначено напрями інституціональних змін в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України, які згруповано стосовно правового (формування повноцінного законодавства, усунення правових обмежень, запровадження інституційно-правового механізму з розвитку з цифровізації) та організаційного (створення міжвідомчого органу, запровадження інституційно-організаційного механізму, активізація діджитал-співпраці, запровадження контролю та моніторингу процесів поширення діджиталізації) характеру. Поряд із напрямками ідентифіковано об'єкти врегулювання (інтелектуальний капітал, інфраструктура, освітній та науково-технічний розвиток), які мають визначальне значення при досягненні необхідних інституціональних змін в системі державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України.

Ключові слова: діджиталізація, цифрова трансформація, інституційне забезпечення, державне регулювання, інформаційно-комунікаційні технології, національне господарство, державна політика.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-10>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сьогодні процеси глобалізації та міжнародної економічної інтеграції домінують у розвитку світової економіки. У цих умовах більшість передових країн вибрали пріоритетним для себе розвиток процесів цифрової трансформації економіки та суспільства. Цифровізація економіки виступає основним напрямом інноваційного розвитку економічних систем та інструментом створення довгострокових конкурентних переваг. Проте процеси цифровізації економіки України проходять дуже повільно, що призводить до втрати конкурентних переваг і на внутрішньому, і на світовому ринку, скорочення виробництва й експорту високотехнологічних товарів.

Формування стратегій структурної трансформації економіки України на засадах діджиталізації на концептуальному й на практичному рівні є вельми актуальним на сучасному етапі глобального розвитку для всіх без виключення країн з огляду на перманентний характер глобальних економічних трендів. При цьому процеси діджиталізації у більшості пострадянських країнах та провідних країнах світу суттєво відрізняються. Якщо у транзитивних економіках вони стали наслідком переходу країн від адміністративно-командної до ринкової системи господарювання, то в інших країнах відбувалося еволюційно в процесі інноваційно-технологічного зростання. Однак, не дивлячись на різну природу вказаних процесів, вони мали позитивні наслідки для розвитку національних економік як провідних, так і транзитивних країн, а тому потребують подальшого аналізу й дослідження.

Розвиток процесів діджиталізації економіки, що одночасно є основою подальшої ІТК-реіндустріалізації національного господарства – безпосередня умова зміцнення конкурентоспроможності економіки України, відновлення економічного зростання та підвищення рівня якості життя населення.

Вказаним обумовлюється актуальність дослідження теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування та реалізації державної політики розвитку діджиталізації як основи зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та зростання рівня якості життя українського населення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти функціонування і розвитку діджиталізації, а також становлення сектора цифрової економіки достатньо комплексно досліджені у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як С. Давимука та Л. Федулова [1, с. 155–206], С. Давимука, В. Куйбіда та Л. Федулова [2, с. 76–87], О. Сербін та Л. Галаган [6, с. 1–2], О. Ястремська [7, с. 40–54] та ін.

На високий динамізм процесів створення, впровадження і поширення ІКТ, цифровізації економіки та розвитку інформаційного суспільства як в Україні, так і у світі, а також на необхідність обґрунтування нових більш адаптованих до сучасних реалій інструментів та засобів державного регулювання розвитку сектора інформаційної економіки України звернули увагу у власних дослідженнях К. Вакулєнко [8, с. 12–16], І. Вахович та О. Чуль [9, с. 33–39], Т. Поносова, О. Химорода, Н. Тершак [10, с. 81–87] та ін. вітчизняні і зарубіжні науковці і практики.

Активний розвиток цифрових інформаційних технологій пов'язаний в першу чергу із пошуком економічними суб'єктами нових джерел, засобів які забезпечували б стабільне та тривале економічного зростання. Особливістю процесів цифровізації, як драйверів економічного розвитку, є те, що вони здійснюють вплив на економічну систему через видозміну процесів виробництва, обігу, розподілу і споживання та забезпечують їхню динамічну взаємодію, що добре описано у працях Т. Васильціва, О. Рудковського [3, с. 162–169; 5, с. 161–172], Р. Лупака та Т. Штець [4, с. 33–39], О. Тімоніна та Ю. Сиваш [11, с. 177–181] та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, активний розвиток цифрових інформаційних технологій пов'язаний в першу чергу із пошуком економічними суб'єктами нових джерел, засобів які забезпечували б стабільне та тривале економічного зростання. Особливістю процесів діджиталізації, як драйверів економічного розвитку, є те, що вони здійснюють вплив на економічну систему через видозміну процесів виробництва, обігу, розподілу і споживання та забезпечують їхню динамічну взаємодію, а, відтак, потребують ретельнішого дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення напрямів інституціональних змін в системі державної політики регулювання процесів діджиталізації національної економіки. Поряд із визначенням напрямів інституційних змін, ставляться цілі ідентифікації об'єктів врегулювання в контексті реалізації кожного із запропонованих напрямів в системі державного регулювання процесів діджиталізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Діджиталізація як сучасна технологія все більше стає необхідною для забезпечення розвитку країни і вирішення важливих завдань при підтримці функціонування усієї інституційної системи державного управління. Світовий досвід розвинених країн підтверджує вагомість діджиталізації і необхідність здійснення інституціональних реформ у цій сфері, що у підсумку дозволяє наблизити країну до сучасних стандартів побудови конкурентоспроможної економіки. Вагомою перевагою діджиталізації є пришвидшення операцій із передачі інформації, значних обсягів даних чи інших повідомлень при використанні матеріальних та нематеріальних ресурсів.

Масштабування діджиталізації неможливе без інституціональних реформ і їх реалізація повинна стосуватися як правового, так і організаційного забезпечення. В межах правового забезпечення необхідно затвердити нормативні документи, котрі регулюватимуть процеси діджиталізації та дозволитимуть здійснювати зміни для їх покращення та ефективного впровадження в економіку. Правове поле діджиталізації не повинно містити положень, що суперечать іншим нормам державного регулювання, а навпаки – посилити та забезпечити його гармонізацію із міжнародним правовим середовищем. Водночас організаційні реформи мають стосуватися вибудування системи державного управління та передбачати створення інституції, на які покладатимуться завдання із досягнення стратегічних пріоритетів органів влади. У сфері діджиталізації важливо узгодити перелік інституцій, які матимуть необхідні повноваження для регулювання інформаційних процесів та реалізовуватимуть заходи впровадження цифрових технологій на усіх рівнях економічної системи. Діджиталізація повинна активно стимулюватися державою, від якої вимагається першочергово створити правове поле, сформувані організаційну систему регулювання і надавати підтримку у впровадженні відповідних технологій. Таким чином пропонується інституціональні зміни в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України впроваджувати в напрямках правового та організаційного характеру (рис. 1).

Пріоритетне значення у побудові системи державного регулювання процесів діджиталізації має вибір об'єктів, які доречно розподілити відносно напрямів інституціональних змін. Відомо, що інтелектуальний капітал є необхідним ресурсом при створенні та впровадженні цифрових

технологій і інституціональні заходи важливо реалізовувати з ціллю його покращення та ефективного використання. Так, в контексті інституційно-правового напрямку потребується сформувані повноцінне законодавство з цифровізації і ухвалити Стратегію збереження та ефективного використання інтелектуального капіталу країни. Інституційно-організаційні зміни доречно сконцентрувати на створенні міжвідомчого органу з планування та контролю реалізації політики діджиталізації та формування необхідного для цього інтелектуального капіталу.

Діджиталізація є технологією Індустрії 4.0 і її впровадження потребує відповідної високотехнологічної інфраструктури та вимагає від держави створення необхідних інституціональних умов у вирішенні такого завдання. Так, в контексті інституційно-правових заходів вимагається від законодавчих органів державного регулювання ухвалити закон «Про планування, розвиток та контроль функціонування елементів інфраструктури цифрової трансформації», усунути правові обмеження розвитку діджиталізації.

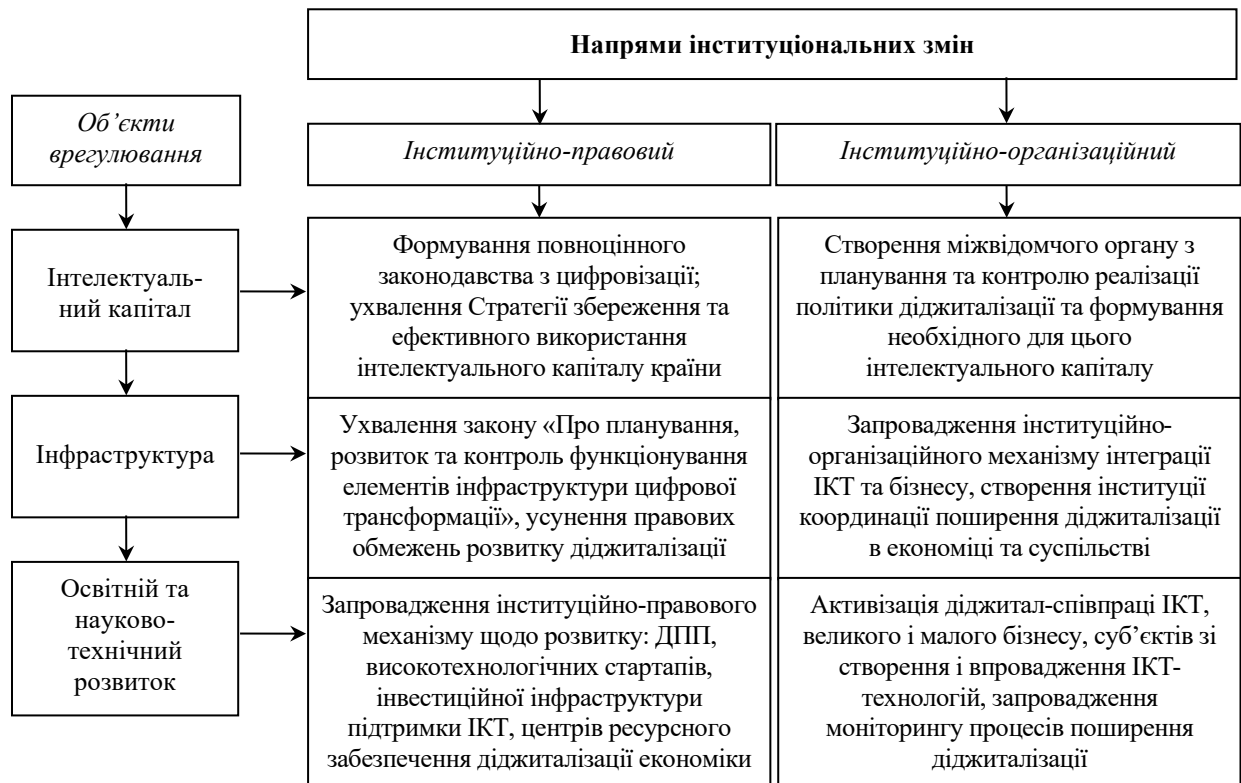


Рис. 1. Напрями інституціональних змін в системі державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки України

Джерело: авторська розробка.

Поряд із правовими змінами необхідно передбачити інституційно-організаційні, які стосуватимуться запровадження інституційно-організаційного механізму інтеграції ІКТ та бізнесу, створення інституції координації поширення діджиталізації в економіці та суспільстві. Такі структури виконуватимуть важливі організаційні функції - налагодження комунікації між суб'єктами ІКТ та бізнесу, координація процесів діджиталізації із врахуванням особливостей функціонування суб'єктів на різних рівнях економічної системи, розширення виробничих взаємозв'язків при створенні цифрових продуктів та їх використанні в процесах діджиталізації.

Технології постійно удосконалюються і для цього потребується належне ресурсне забезпечення. Розвиток інтелектуального капіталу та інфраструктури є базовими напрями державного регулювання процесів діджиталізації економіки, але також необхідно органам влади звернути увагу й забезпечення освітнього та науково-технічного розвитку. Так в контексті інституційно-правових змін потребується запровадити інституційно-правовий механізм щодо розвитку: ДПП, високотехнологічних стартапів, інвестиційної інфраструктури підтримки ІКТ, центрів ресурсного забезпечення діджиталізації економіки. Дійсно технологічні зміни потребують значних капіталовкладень і для держави часто складно віднайти необхідне ресурсне забезпечення. Заходи державно-приватного партнерства дозволяють сформувані необхідні взаємозв'язки, у

результаті яких можливо накопичити достатню ресурсну базу для вирішення завдань діджиталізації. Високотехнологічні стартапи здатні налагодити створення та впровадження цифрових технологій, розширити масштаби діджиталізації, підтримувати достатній рівень інноваційності та новизни інформаційних продуктів. Інвестиційна інфраструктура підтримки ІКТ є передумовою значних цифрових зрушень в національній економіці, забезпечує їх необхідними фінансовими ресурсами, передбачає постійність та дозволяє розширювати масштаби діджиталізації. Також існує необхідність збільшення кількості інституцій із можливостями налагодження ресурсного забезпечення діджиталізації і тут важливою є державна інституційна підтримка.

Щодо інституційно-організаційних заходів, важливо забезпечити активізацію діджитал-співпраці ІКТ, великого і малого бізнесу, суб'єктів зі створення і впровадження ІКТ-технологій, запровадження моніторингу процесів поширення діджиталізації. Розвиток інфраструктури важливий із сторони розвитку комунікаційних зв'язків, що потребує відповідних цифрових платформ, хмарних сховищ інформації та ін. Наявність організацій діджитал-співпраці стає ознакою здатності сформувати на початкових етапах діджиталізації необхідний ресурс для впровадження цифрових технологій та їх оновлення і покращення.

Загалом заходи правового та організаційного забезпечення мають за мету сформувати середовище, у якому процеси діджиталізації будуть інституційно врегульованими і тому сприятиме ухвалення законодавчих документів та наявність необхідних державних інституцій для поширення цифрових технологій.

Досвід розвинених країн показує необхідність постійного удосконалення інституційної системи державного регулювання, а особливо сфери цифровізації та діджиталізації. Законодавчі правила необхідно міняти, адаптовувати до нових форм та напрямів бізнесу, гармонізувати із міжнародними тенденціями і в результаті таких дій можливо сформувати повноцінну інституційно-правову систему державного регулювання процесів діджиталізації національної економіки. В Україні такий підхід використовується, але від органів влади вимагається докладати більше зусиль для впровадження міжнародних норм і в контексті цього розробляти стратегічні програми, тактичні плани, дорожні карти діджиталізації.

Організація процесів діджиталізації пов'язана із створенням інституцій регулювання, розробленням механізмів із забезпечення координації та інтеграції, здійсненням моніторингу та контролю передачі інформації, аналітичних даних чи інших повідомлень. Важливо, щоб в інституційних органах було відсутнє дублювання повноважень, сформовано розвинуту регіональну мережу, налагоджено відбір персоналу базуючись на професійних якостях та проводився на конкурсних умовах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Реалізація державної політики у будь-якій сфері потребує формування якісного та повноцінного інституціонального забезпечення. В іншому разі процеси не будуть розвиватися за наперед визначеним сценарієм. Сфера діджиталізації національного господарства не тільки не виняток, як навпаки – одна з таких, що чи не найбільше потребує відповідного інституційно-правового й інституційно-організаційного базису. В частині першого в Україні слід впровадити низку змін до вітчизняного законодавства, які стосуються становлення правових засад функціонування сектора діджиталізації економіки, врегулювання функціонування ключових інститутів цифрової економіки, усунення інституційних бар'єрів та перешкод становлення і поширення принципів діджиталізації у бізнесі та нових галузях, надання спеціального правового режиму для суб'єктів господарської діяльності з високим рівнем інформатизації та відкритості до співпраці в межах розвитку цифрової економіки. В частині другого напрямку формування інституційного забезпечення діджиталізації національної економіки України, то необхідно сфокусувати зусилля на реалізації таких інструментів, як формування інституційного забезпечення планування державної політики розвитку сектора діджиталізації економіки, створення інституцій координації діяльності сторін зацікавлених у розвитку цифрової економіки, запровадження інституту моніторингу та ефективності державної політики розвитку сектора цифрової економіки.

Подальші наукові пошуки доцільно зосередити навколо аспектів обґрунтування державної стратегії розвитку в Україні сектора діджитал-економіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Давимука С. А., Федулова Л. І. Креативний сектор економіки: досвід та напрями розбудови: монографія. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2017. 528 с.
2. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. Регіональна економіка. 2019. № 1 (91). С. 76–87.
3. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. Роль сектору інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні та реалізації потенціалу smart-спеціалізації на регіональному рівні. Держава та регіони. 2019. № 5 (110). С. 162–169.
4. Лупак Р. Л., Штець Т. Ф. Стратегічне програмування державної політики цифровізації реального сектору економіки України. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 33–39.
5. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Васильців В. Г. Характеристика функціональних складових економічної безпеки сектору інформаційно-комунікаційних технологій України. Економічний дискурс. 2017. Вип. 1. С. 161–172.
6. Сербін О., Галаган Л. Інновації в науці як чинник розвитку знаннєвого середовища. Вісник Книжкової палати. 2012. № 5. С. 1–2.
7. Ястремська О. М. Мотивація креативності новаторів: монографія. Харків : ХНЕУ, 2013. 212 с.
8. Вакуленко К. М. Розвиток креативного сектору світової економіки. 2017. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23132>.
9. Вахович І. М., Чуль О. М. Розвиток креативної економіки в умовах транскордонного співробітництва. Проблеми економіки. 2014. № 3. С. 182–186.
10. Поснова Т. В., Химорода О. П., Тершак Н. А. Креативна економіка: сутність, особливості та передумови формування. Інтернаука. 2018. № 3 (43), 2 т. С. 81–87.
11. Тімонін О. М., Сиваш Ю. М. Креативність як чинник інноваційної діяльності підприємств. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 11. С. 177–181.

REFERENCES:

1. Davymuka, S. A. and Fedulova, L. I. (2017). Creative sector of the economy: experience and directions of development. Lviv : Dolishniy Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.
2. Davymuka, S. A., Kyibida, V. S. and Fedulova, L. I. (2019). Trends in the development of new regional policies of the European Union member states. *Rehional'na ekonomika*, no. 1 (91), pp. 76–87.
3. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L. and Rudkovskiy, O. V. (2019). The role of the information and communication technology sector in the formation and implementation of the potential of smart specialization at the regional level. *Derzhava ta rehiony*, no. 5 (110), pp. 162–169.
4. Lupak, R. L. and Shtets, T. F. (2020). Strategic programming of the state policy of digitalization of the real sector of the economy of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava*, no. 1, pp. 33–39.
5. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Vasylytsiv, V. G. (2017). Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine. *Economic discourse*, Issue 1, pp. 161–172.
6. Serbin, O. and Galagan, L. (2012). Innovations in science as a factor in the development of the knowledge environment. *Visnyk Knyzhkovoyi Palaty*, no. 5, pp. 1–2.
7. Yastremskaya, O. M. and Bardadim, O. I. (2013). Motivation of creativity of innovators. Kharkiv : KhNEU.
8. Vakulenko, K. M. (2017). Development of the creative sector of the world economy. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/23132>.
9. Vakhovych, I. M. and Chul, O. M. (2014). Development of creative economy in conditions of cross-border cooperation. *Problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 182–186.
10. Posnova, T. V., Hymoroda, O. P. and Tershak, N. A. (2018). Creative economy: essence, features and preconditions of formation. *Internauka*, no. 3 (43), pp. 81–87.
11. Timonin, O. M. and Syvash, Yu. M. (2016). Creativity as a factor of innovative activity of enterprises. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, no. 11, pp. 177–181.

DIRECTIONS OF INSTITUTIONAL CHANGES IN THE SYSTEM OF STATE REGULATION OF DIGITALIZATION PROCESSES

CHASTOKOLENKO Ihor

Cherkassy Institute of Fire Safety named after the Chernobyl Heroes of National University of Civil Defense of Ukraine NTCU Ukraine

The article focuses on the processes of digitalization of the economy and their role in ensuring the country's competitiveness. The positive consequences of digitization for the development of the national economy are highlighted. The analysis of the latest research and publications on the functioning and development of digitization was carried out, and a conclusion was drawn about the need to substantiate new tools and means of state regulation of the development of the information economy sector of Ukraine, more adapted to modern realities. The directions of institutional changes in the system of state regulation of the processes of digitalization of the national economy of Ukraine have been determined, which are grouped in relation to legal (formation of full-fledged legislation on digitalization; adoption of the Strategy for the preservation and effective use of the intellectual capital of the country; adoption of the law "On planning, development and control of the functioning of elements of the infrastructure of digital transformation", elimination of legal restrictions on the development of digitization; introduction of an institutional and legal mechanism for the development of: PPPs, high-tech startups, ICT support investment infrastructure, resource support centers for the digitization of the economy) and organizational (creation of an interagency body for planning and control of the implementation of the digitization policy and the formation of the necessary intellectual capital; introduction of an institutional and organizational mechanism for the integration of ICT and business, creation of an institution for coordinating the spread of digitization in the eco economics and society; activation of digital cooperation of ICT, large and small businesses, entities involved in the creation and implementation of ICT technologies, implementation of monitoring processes of the spread of digitization) character. Along with the directions, the objects of regulation (intellectual capital, infrastructure, educational and scientific and technical development) are identified, which are of decisive importance in achieving the necessary institutional changes in the system of state regulation of the development of the information economy sector of Ukraine.

Keywords: digitization, digital transformation, institutional support, state regulation, information and communication technologies, national economy, state policy.